

Inbreng gemeenten doorbraakmogelijkheden in reactie op aanbevelingen commissie Halsema

Het rapport Halsema laat de gevolgen zien van de coronacrisis voor bestaande en nieuwe kwetsbare groepen, met in het bijzonder aandacht voor jongeren. Gemeenten zien die kwetsbaarheid dagelijks om zich heen. Maar ze hebben ook zicht op mogelijkheden om die kwetsbaarheid op te vangen en om te buigen. Daarbij is het nodig om zowel de oorzaak van die kwetsbaarheid bloot te leggen (die meestal al voor de coronacrisis aanwezig was), alsook na te denken over structurele en duurzame oplossingen. De interventies die gemeenten nodig achten liggen enerzijds in het concrete hier en nu, maar zullen anderzijds juist een duurzaam karakter moeten dragen. Gemeenten zijn blij met alle tijdelijke noodvoorzieningen en -maatregelen, maar de samenleving en in het bijzonder groepen in kwetsbare posities hebben pas echt baat bij structurele interventies.

Vooralsnog zien we zes thema's waarop volgens ons actie nodig. Onderliggend aan deze thema's zitten drie noties die in alle thema's terugkeren. Dat is allereerst de inzet op bestaanszekerheid in plaats van op ondersteuning/zorg achteraf. Vervolgens de hierboven aangehaalde notie dat tijdelijke acties nodig zijn, maar dat deze altijd opmaat moeten zijn voor duurzame en structurele waarborgen. En als derde dat de interventies in alle gevallen domeinoverstijgende aanpakken vergen. In het vervolg gaan we de thema's langs, de ene (noodzakelijkerwijs) wat uitgebreider dan de ander. We schetsen diverse doorbraakmogelijkheden, maar merken tegelijk op dat dit slechts een eerste aanzet is. We beseffen dat sommige elementen politiek gevoeliger liggen, maar wellicht kan juist deze tijd bepaalde zaken vloeibaar maken.

De zes thema's zijn:

1. Schulden
2. Basis van de arbeidsmarkt
3. Wonen
4. Kansengelijkheid (in onderwijs)
5. Participatie jongeren
6. Gebiedsgerichte aanpak

Ad 1 Schulden

De bestuurlijke drukte op schulden tekent de noodzaak om op dit thema concrete en duurzame stappen te zetten. Niet alleen kampen grote groepen met een stuwmeer aan betalingsachterstanden, ook dreigt de schuldenproblematiek door diverse 'systeemfouten' bij bepaalde groepen structureel op te spelen. Duurzame interventies zijn daarom nodig. Een aantal aanzetten:

- Start op korte termijn een breed schuldenoffensief tbv een brede noodstop/ pauzeknop /schuldenrust waaraan overheden, corporaties, verzekeraars, energiemaatschappijen en belastingdienst deelnemen. Maak daarna gezamenlijk landelijke afspraken over hoe om te gaan met het innen van vorderingen. Hierbij geeft het Rijk het voorbeeld.
- Maak de kale schuld leidend. Stop met boete op boete en verhogingen in de rekening.
- Maak collectieve afspraken met particuliere schuldeisers zodat particuliere schuldeisers niet met iedere gemeente afzonderlijk afspraken hoven te maken. De inschatting is dat de doorlooptijd van circa 120 dagen naar 40 dagen kan (vergelijk gemeente Den Haag). Noodzakelijk hiervoor is wel een wettelijke reactietermijn voor schuldeisers.
- Digitale ondersteuning is voor collectief schuldregelen cruciaal. Dit kan via uitrol van het zogeheten schuldenknooppunt. Nu starten levert in januari al een bruikbare live versie.
- Intensiveer de aanpak vroegsignalering door een wettelijke verplichting voor (grote) partijen. Zet parallel in op de campagne 'financiële gezondheid' en 'Kom uit je schuld'.
- Te verwachten is een boeggolf aan aanvragen voor schuldhulpverlening. Om als gemeenten hierop voorbereid te zijn en inwoners en TOZO-aanvragers proactief en persoonlijk te benaderen zijn voldoende capaciteit en middelen nodig. Hiermee kunnen veel problemen in toekomst worden voorkomen.
- Overweeg de instelling van een Nederlands Instituut voor Betalingsregelingen dat werkt via de zogeheten PSD2 regelgeving (Payment Service Directory 2). Via deze regelgeving geven inwoners toestemming tot hun bankrekening aan een vertrouwde partij. Op basis van een analyse van de bankmutaties is het mogelijk om een realistische betalingsregeling af te spreken en de inzet van deurwaarders te voorkomen. Het NivB is alleen bedoeld voor

betalingssystemen waarbij iemand de volledige achterstand inloopt. Met een beperkte investering (ongeveer € 500.000) staat er in 4 tot 6 maanden een basissysteem.

Ad 2 Basis van de arbeidsmarkt

Het kabinet heeft met de TOZO-regeling en de tegemoetkoming voor flexwerkers voorzien in de noodzakelijke inkomensondersteuning voor mensen die niet vallen onder de werknemersverzekering. Dat mag met recht een doorbraak genoemd worden. Tegelijk is het tijdelijk en gaat het ervan uit dat de meeste ZZP'ers en flexwerkers snel kunnen terugkeren naar de oude situatie. Dat zal maar beperkt het geval zijn. Zij zullen zich, evenals andere kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt, moeten oriënteren op nieuwe kansen en mogelijkheden. We schetsen een aantal richtingen, in de wetenschap dat sommige politiek gevoeliger liggen dan andere.

- Voor ZZP'ers en flexwerkers zijn er geen re-integratiebudgetten. Investeer flink in werk- en ontwikkelbudgetten die onafhankelijk zijn van de juridische werkvorm of het uitkeringsregime.
- Grijp de corona-crisis aan om te experimenteren met aanbevelingen van de Commissie Borstlap, bijvoorbeeld rond een serviceorganisatie voor werkgevers en werkenden op de arbeidsregio. Sowieso vraagt de huidige situatie om een structurele investering in activerend arbeidsmarktbeleid.
- Zet werk-ontwikkelbudgetten in voor om-, bij- of opscholing, alsook om werk te creëren als er weinig werk is, bijvoorbeeld via basisbanen. Voor ZZP'ers kan dat zelfs in deeltijd, zodat mensen mogen bijverdienen. In principe hoeft hier geen maximum aan gesteld te worden. Als mensen meer kunnen verdienen, ruilen ze vanzelf hun basisbaan in voor werk dat meer oplevert.
- Overweeg de huidige wettelijke vrijlating aan te passen naar een hogere, substantiële, vrijlating. Iemand moet er in inkomen op vooruit gaan en werken moet lonen, dat betekent een vrijlatingsbedrag van 300 euro ipv 215 euro nu.
- Geef speciale aandacht aan jeugdwerkloosheid. Ook in 2009, tijdens de vorige crisis, speelde dit thema, wat leidde tot de volgende passage in een kamerbrief: *Het kabinet heeft in 2009 extra maatregelen genomen om de gevolgen van de crisis voor jongeren aan te pakken. De voortekenen voor deze groep waren ongunstig. Zij vangen in tijden van crisis traditioneel doorgaans als eerste de klappen op. De jeugdwerkloosheid stijgt dan ook als eerste en sterker dan de algemene werkloosheid. Om die reden heeft het kabinet via het Actieplan Jeugdwerkloosheid € 250 miljoen extra ingezet om de jeugdwerkloosheid te bestrijden.* In feite is dit nu weer van toepassing. Benut daarvoor de arbeidsmarktregio's en zet met extra middelen aan de regio's in op (om/bij)scholing en toeleiding naar werk.
- Vooral jongeren, die niet kunnen rekenen op financiële hulp van hun ouders, hebben het zwaar. Gemeenten kunnen de bijstandsnorm aanvullen met bijzondere bijstand, maar dat gebeurt niet altijd. Overweeg een generieke aanvulling op de hoogte van de bijstand van jongeren van nu € 255 per maand.

Ad 3 Wonen

Wonen is een basisbehoefte van mensen en de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen is daarmee een belangrijke overheidstaak. Toch blijkt de toegang tot geschikte woningen of woonvormen voor veel mensen niet te zijn weggelegd. De coronacrisis is bij uitstek aanleiding en gelegenheid om hierin duurzaam versnelling aan te brengen. We doen de volgende voorzet:

- Gebruik het recht op huisvesting als een breekijzer om bij tegenstrijdige regels voorrang te geven aan een dak boven het hoofd. Sta tijdelijk wonen toe in panden die niet bedoeld zijn voor permanente bewoning (bedrijfsspanden, recreatiewoningen). Vergelijk de 'pauzewoningen' in Nunspeet.
- Momenteel gaat er veel (rijks)geld naar maatschappelijke opvang van onder meer daklozen. Zet dit 'noodgeld' in voor meer structurele oplossingen en gebruik de tijdelijkheid om een voorziening om te buigen naar iets structureels en duurzaam. Het is beter om voor letterlijk hetzelfde geld normale woonvormen te creëren dan tijdelijke noodopvang. Dit geldt tevens voor andere kwetsbare groepen, zoals sommige ouderen en mensen met ggz-problematiek.
- Ook andere geldstromen kunnen wellicht worden omgebogen. Kan de verhuurdersheffing niet worden omgezet in een investeringsfonds voor goedkopere woningen?
- De kostendelersnorm is al langer een punt van discussie. Geheel afschaffen ligt politiek gevoelig en is wellicht ook niet wenselijk. Gemeenten mogen weliswaar uitzonderingen maken op de kostendelersnorm, maar ze mogen dat niet categoriaal doen. Overweeg de kostendelersnorm categoriaal op te heffen voor bijvoorbeeld de AIO (aanvullende

inkomensvoorziening ouderen), voor huishoudens waar het inwonende kind geen verdien capaciteit heeft en voor van jongeren tot 27 jaar.

- Overweeg een woonkostentoeslag voor mensen die als gevolg van een plotselinge daling van het inkomen problemen hebben met het betalen van de huur of hypotheek.
- Denk na over huurmatiging en laat in Nederland geen enkele woninguitzetting meer toe die voortkomt uit financiële redenen. De crisis op de huizenmarkt is al groot, we kunnen er geen nieuwe doelgroep bij hebben.
- Bestendig en stimuleer de productieve samenwerking die gemeenten en woningcorporaties de laatste maanden in dit opzicht hebben laten zien. Maak bij de verdere implementatie van maatregelen gebruik van deze constructieve samenwerking.

Ad 4 Kansengelijkheid

Crises zorgen gewoonlijk ervoor dat de kansengelijkheid onder inwonersgroepen afneemt. Als tegenwicht is het daarom nodig de kansengelijkheid, zeker in het onderwijs, te stimuleren. We komen alvast tot de volgende punten:

- Ga de verschillen in onderwijs tegen door bijvoorbeeld extra middelen voor scholen met veel doelgroep leerlingen, door het professionaliseren van leraren op scholen met veel doelgroep leerlingen en door op die scholen ook meer leraren aan te nemen.
- Beperk de kwetsbare overgangen door bijvoorbeeld VVE en PO in hetzelfde gebouw te laten plaatsvinden en door leerlingen vakken op verschillende onderwijsniveaus te kunnen laten volgen.
- Stimuleer de combinatie van werk en onderwijs: (verlengde) scholing, omscholing, werkprojecten, verplichte stageplaatsen bij bedrijven. Overweeg een samenvoeging van opleidingen bij ROC's zodat studenten uit richtingen die nu kwetsbaar zijn, makkelijk kunnen overstappen naar sectoren waar veel ruimte is.
- Maak op korte termijn tijdelijke studieverlenging mogelijk, evenals switchen tussen opleidingen zonder consequenties. Ontwikkel tijdelijk betaalde werkstages voor de groep waar de overgang naar werk straks wellicht niet vanzelfsprekend meer is.
- De afgelopen maanden hebben gemeenten en het onderwijs (wijkteams en scholen) hun samenwerking aanzienlijk geïntensiveerd door gezamenlijke verantwoordelijkheid te nemen om onderwijs aan leerlingen in kwetsbare posities in de acute coronacrisis te continueren. Houd deze samenwerking vast en bouw haar waar nodig uit.

Ad 5 Participatie jongeren

De commissie Halsema vraagt er terecht aandacht voor dat jongeren kunnen meedenken en meebeslissen over hun eigen situatie. Hun positie en beleving is cruciaal, maar moet in termen van mogelijkheden (wat betreft werk, opleiding, woning) ook worden waargemaakt. We denken daarover graag verder na.

Ad 6 Gebiedsgerichte aanpak

Kwetsbare posities van inwoners worden vaak in een geografisch afgebakend gebied zichtbaar. Gemeenten hebben, al dan niet op het niveau van wijken en buurten, doorgaans goed zicht waar de kwetsbaarheden liggen en welke mogelijkheden zich aandienen om daar wat aan te doen. Dat vergt slim gebruik van data en het goed kunnen volgen van zowel actuele situaties als het effect dat domeinoverstijgende aanpakken kunnen hebben. Uiteindelijk gaat het om een veilige leefomgeving, om een gezonde en kansstimulerende school en om attractief werkaanbod in gemeenten en regio. Gebiedsgerichte aanpakken in het verleden waren kansrijker naarmate er een combinatie was van verbinding over domeinen heen en een duurzame, langjarige aanpak. De coronacrisis biedt gelegenheid om die combinatie nieuw leven in te blazen. Benut ook hier de kracht van de nieuwe coalities die de afgelopen tijd zichtbaar werden.

Tot slot

Veel van bovenstaande voorstellen verdienen nadere uitwerking. Maar vele kunnen ook op korte termijn gerealiseerd worden, in de overtuiging dat ze later kunnen worden omgebogen naar lange termijn en duurzame maatregelen. De tijdelijkheid en mogelijkheden op de korte termijn bieden kans voor duurzame veranderingen op lange termijn. Laten we die kansen benutten.